

8. Якубсон Я. Г. Союз этики и педагогики в воспитании личности. М., «Знание», 1976. – 64 с. (Новое в жизни, науке, технике. Серия «Этика», № 5. Издаётся ежемесячно с 1973 г.).

9. Согомонов Ю. В. Этика воспитания: история и современность. – М.: Знание, 1988. – 64 с. – (Новое в жизни, науке, технике. Сер. «Этика»; № 5).

10. Постановка Пленуму Верховного Суда України № 9 від 06.11.92 «Про практику розгляду судами трудових спорів» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – 2011. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-92>.

11. Закон України «Про вищу освіту» від 17.01.2002 № 2984-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 20, ст. 134.

УДК 349.3

ПРАВО СУДДІ НА СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ: РЕЗУЛЬТАТИ СУДОВОЇ РЕФОРМИ

THE RIGHT OF JUDGE FOR SOCIAL INSURANCE: RESULTS OF JUDICIAL REFORM

Кучма О.Л.,

*кандидат юридичних наук, асистент кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

У статті розглянуто зміни до чинного законодавства, що зумовлені проведенням судової реформи. Проаналізовано обсяг і зміст права судді на соціальне страхування до та після судової реформи, які не повинні зменшуватися при прийнятті нових законів. Розмежовано різні види державного соціального страхування суддів, враховуючи специфіку їхньої професійної діяльності. Запропоновано зміни до чинного законодавства, які конкретизують підстави отримання суддями соціальних виплат.

Ключові слова: соціальне страхування, судова реформа, соціальне забезпечення суддів, службові обов'язки, трудове каліцтво, обсяг і зміст прав.

В статье рассмотрены изменения действующего законодательства, которые возникли в результате проведения судебной реформы. Проанализированы объем и содержание права судьи на социальное страхование до и после судебной реформы, которые не должны уменьшаться при принятии новых законов. Разделены разные виды государственного социального страхования судей, учитывая специфику их профессиональной деятельности. Предложены изменения к действующему законодательству, которые конкретизируют основания получения судьями социальных выплат.

Ключевые слова: социальное страхование, судебная реформа, социальное обеспечение судей, служебные обязанности, трудовое увечье, объем и содержание прав.

The article deals with changes to the current legislation, due to the judicial reform. Analyzed the scope and content of the right of judge for social security before and after the judicial reform that should not be reduced in adopting new laws. Distinguished different types of social insurance of the judges by the state, given the specificity of their professional activities. Proposed changes to the current legislation, which specify the grounds for judges to receive the social benefits.

Key words: social insurance, judicial reform, social security of judges, duties, industrial injury, scope and content of rights.

Проведення соціально-правових реформ в Україні є необхідним заходом на шляху розбудови держави та удосконалення в тому числі і правового регулювання відносин у суспільстві.

Прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів» є вагомим кроком у реформуванні судової гілки влади. Проте, в процесі здійснення реформ не менш важливим є недопущення погіршення соціального забезпечення громадян. Аналіз судової реформи в частині соціального страхування суддів дозволить визначити недоліки чинного законодавства і запропонувати шляхи його вдосконалення.

Питання соціального страхування досліджували відомі вчені: В. В. Андрієва, Г. А. Зуб, І. В. Оклеї, С. О. Сільченко, О. В. Тищенко та інші, але проблема соціального страхування суддів потребує детальнішого дослідження.

Мета даної статті – визначити межі соціального страхування суддів в контексті здійснюваної судової реформи.

Реалізуючи свої повноваження визначати в законах України додаткові до конституційних гарантії незалежності суддів, Верховна рада України в Законі № 2453 установила, що суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання, і така незалежність судді забезпечується, зокрема, його належним матеріальним та соціальним забезпеченням [1].

Визначені Конституцією та законами України гарантії незалежності суддів є невід'ємним елементом їх статусу, поширюються на всіх суддів України та є необхідною умовою здійснення правосуддя неупередженим, безстороннім і справедливим судом. Такими гарантіями є надання їм за рахунок держави матеріального забезпечення...[1].

Конституційний принцип незалежності суддів забезпечує важливу роль судової гілки влади в механізмі захисту прав і свобод громадян та є запорукою реалізації права на судовий захист, передбаченого статтею 55 Основного Закону України. Будь-яке зниження рівня гарантії незалежності суддів суперечить конституційній вимозі неухильного забезпечення незалежного правосуддя та права громадян на захист прав і свобод незалежним судом, оскільки призводить до обмеження можливостей реалізації цього конституційного права, а отже суперечить статті 55 Конституції України [1].

Держава гарантувала суддям соціальний захист, в тому числі і шляхом соціального страхування.

Закон України «Про статус суддів» який втратив чинність з прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» статтею 45 визначав соціальний захист суддів, який полягав у наступному: 1. Життя і здоров'я суддів підлягають обов'язковому державному страхуванню за рахунок державного бюджету на суму десятирічного грошового утримання за останньою посадою. 2. У разі загибелі (смерті) судді, що сталася у зв'язку з виконанням відповідно до закону службових обов'язків, сім'ї загиблого виплачується одноразова страхова сума за рахунок страхових платежів по обов'язковому державному особистому страхуванню суддів в розмірі десятирічного грошового утримання за останньою посадою. За сім'єю загиблого зберігається право на отримання і придбання жилого приміщення на умовах і підставах, які мали місце до загибелі судді, незалежно від стажу його роботи. 3. У разі заповідання судді у зв'язку з виконанням відповідно до закону службових обов'язків каліцтва чи іншого стійкого ушкодження здоров'я, що виключає можливість продовження профе-

сійної діяльності, йому виплачується одноразова страхова сума за рахунок страхових платежів по обов'язковому державному особистому страхуванню суддів в розмірі п'ятирічного заробітку. Крім того, йому щомісячно виплачується компенсація в розмірі різниці між втраченим заробітком і призначеною пенсією без врахування одноразової страхової суми. За ним також зберігається право на отримання і придбання жилого приміщення відповідно до положень статті 44 цього Закону, незалежно від тривалості роботи на посаді судді. Коли заподіяне каліцтво чи інше пошкодження здоров'я не призвело до стійкої втрати працездатності, виплачується одноразова страхова сума за рахунок страхових платежів по обов'язковому державному особистому страхуванню суддів в розмірі річного заробітку [2].

Порядок та умови державного обов'язкового страхування життя і здоров'я суддів затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 14 лютого 1994 р. № 89, яка в результаті здійснення судової реформи також втратила чинність [3].

Судова реформа, яка знайшла своє відображення в тому числі у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» не передбачає аналогічного соціального захисту суддів. Нинішній закон визначив, що життя і здоров'я суддів підлягають обов'язковому державному страхуванню за рахунок коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» [4]. Та дана норма не є рівнозначною колишній з огляду на наступне.

Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» особами, які підлягають обов'язковому страхуванню від нещасного випадку є: особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту) або на інших підставах, передбачених законодавством про працю [5].

На сьогодні вже доведено в багатьох наукових роботах, що правовідносини по проходженню публічної служби (судді, прокурори, державні службовці) є трудовими правовідносинами і особливість їх полягає в тому, що їх трудовою функцією є здійснення адміністративно-владних повноважень. Так, В. С. Венедіктов, М. І. Іншин зазначають, що державний службовець – носій владних повноважень, представник влади – є одночасно учасником як трудових так і адміністративних відносин. Реалізація суб'єктами службово-трудова функціональних владних повноважень має за основу трудову функцію, яка доповнюється елементами адміністративної [6, с. 24-25].

Таким чином, на суддів, як і на інших працівників, поширюється соціальне страхування, у тому числі і страхування, передбачене законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», незалежно від того, чи є відповідна відсилочна норма в законі України «Про судоустрій і статус суддів» чи ні.

На час дії Закону України «Про статус суддів», хоча в ньому і не було відсилочної норми про соціальне страхування відповідно до закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», але даний закон також поширював свою дію.

Тому на час дії Закону України «Про статус суддів» судді мали подвійний соціальний захист в частині соціального страхування на випадок отримання шкоди здоров'ю

чи смерті в зв'язку з виконанням професійних обов'язків.

Відповідно до ч.3 статті 22 Конституції України при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод [7].

Конституційний Суд України розтлумачив зміст і обсяг існуючих прав і свобод наступним чином: зміст прав і свобод людини - це умови і засоби, які визначають матеріальні та духовні можливості людини, необхідні для задоволення потреб її існування і розвитку. Обсяг прав людини - це кількісні показники відповідних можливостей, які характеризують його множинність, величину, інтенсивність і ступінь прояву та виражені у певних одиницях виміру.

Звуження змісту прав і свобод означає зменшення ознак, змістовних характеристик можливостей людини, які відображаються відповідними правами та свободами, тобто якісних характеристик права. Звуження обсягу прав і свобод – це зменшення кола суб'єктів, розміру території, часу, розміру або кількості благ чи будь-яких інших кількісних вимірюваних показників використання прав і свобод, тобто їх кількісної характеристики [8].

Згідно із статтею 64 Конституції України в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції [7].

Конституційний Суд України, посилаючись на статтю 22 Загальної декларації прав людини, наголошує, що кожна людина має право на соціальне забезпечення відповідно до структури та ресурсів держави, – тому види та розміри соціальних послуг та виплат встановлюються державою з урахуванням відповідних фінансових можливостей [9].

На думку А. Ширант, можна зробити висновок, що право на соціальне забезпечення може бути обмеженим за певних умов. Має місце протиріччя між висновками Суду, суть яких можна розглядати як принципи, щодо: (1) заборони обмеження обсягу права на соціальне забезпечення, яке ґрунтується на статтях 22, 46 Конституції України, та (2) обумовленості забезпечення структурою та ресурсами держави, який встановлений статтею 22 Загальної Декларації прав людини. Проте, вказане протиріччя нівелюється у разі співвідношення вказаних принципів із принципом правового регулювання будь-яких суспільних відносин – принципом соціальної справедливості, під яким розуміється баланс інтересів. А в соціальному забезпеченні, яке з економічної точки розу є формою перерозподілу матеріальних благ, одним з вихідних критеріїв цього балансу інтересів є економічна доцільність рівня забезпечення [10, с. 116].

Таким чином, бачимо, що судова реформа зменшила обсяг соціального страхування суддів пов'язану з професійною діяльністю судді. Чи є в цьому економічна доцільність?

Аналізуючи судові справи по виплатах страхового відшкодування за законодавством, яке діяло до судової реформи, приходжу до висновку, що судді оформляли документи для отримання страхової виплати по випадках, які можуть належати до трудового каліцтва, але не завжди пов'язані з професійною діяльністю судді (шкода завдана по прямованню на роботу на службовому автомобілі, падіння на сходах суду, ушкодження здоров'я внаслідок переміщення сейфу в кабінеті тощо). Шкода, завдана здоров'ю суддів за подібних обставин, не може розцінюватися, як шкода отримана в зв'язку із здійсненням суддею професійної діяльності. Економічної доцільності і соціальної справедливості немає в тому, щоб працівнику, який травмувався по дорозі на роботу гарантувався різний рівень соціального забезпечення, зважаючи на те, суддею він працює чи ні. І в даному випадку закон має в однаковій

мірі надавати соціальне забезпечення. Але, якщо шкоду життю чи здоров'ю судді завдано через його професійну діяльність (наприклад, помста за судові рішення), що встановлено компетентними органами, суддя має отримати соціальне забезпечення у збільшеному розмірі.

При розгляді судових справ про виплату страхового відшкодування, шкода завдана у зв'язку з виконанням службових обов'язків тлумачилася судами дуже широко, а інколи і хибно (зокрема, у справі, де голова районного суду ушкодив хребта, переміщуючи сейф у кабінеті, судді що розглядали спір про страхову виплату розтлумачили, що голова районного суду зобов'язаний дбати і про господарське забезпечення суду, в тому числі, тому переміщення сейфу пов'язано з його службовими обов'язками; у справі, де суддя отримала травму, впавши на сходах суду, судді, що розглядали спір про страхову виплату розтлумачили, що суддя прямувала до зали судових засідань виконувати службові обов'язки, тому дане падіння пов'язано з її службовими обов'язками тощо). Зазвичай судді, розглядаючи справи про страхові виплати, аргументували під-

стави для визнання випадку страховим тим, що у довідці медико-соціальної експертної комісії зазначена причина втрати працездатності (інвалідності) – трудове каліцтво. А оскільки трудова діяльність судді – виконання службових обов'язків, то суддя мав право і на додатковий соціальний захист, незважаючи на те, в зв'язку з чим отримано ушкодження здоров'я.

Вважаю за необхідне не позбавляти суддів додаткового соціального забезпечення, а посилити контроль і відповідальність за оформлення документів для отримання страхової виплати та реформувати законодавство, конкретизувавши на рівні закону за яких обставин шкода, завдана життю та здоров'ю судді вважатиметься шкодою, заподіяною у зв'язку з виконанням службових обов'язків, та яким документом це має бути підтверджено, наприклад, рішенням (вироком) суду, яким встановлено мотив злочину щодо судді – пов'язаний з професійною діяльністю.

Дані законодавчі зміни захистили б суддів і мінімізували зловживання у даній сфері, що привело б до відсутності безпідставних витрат з державного бюджету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Висновок Конституційного Суду України № 2-в/2013 від 19.09.2013 р. / Конституційний Суд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v002v710-13>.
2. Про статус суддів : Закон України від 15.12.1992 р. № 2862 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2862-12>.
3. Про затвердження Порядку та умов державного обов'язкового страхування життя і здоров'я суддів : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.02.2004 р. № 89 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/89-94-%D0%BF>.
4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 р. № 2453 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>.
5. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності : Закон України від 23.09.1999 р. № 1105-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>.
6. Венедіктов В. С. Організаційно-правові засади проходження служби в органах внутрішніх справ України : наук.-практ. посібник / В. С. Венедіктов, М. І. Іншин. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 164 с.
7. Конституція України Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
8. Рішення Конституційного Суду України № 8-рп/2005 від 11.10.2005 р. / Конституційний Суд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-05>.
9. Рішення Конституційного Суду України від 08.10.2008 р. № 20-рп/2008 / Конституційний Суд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-08>.
10. Ширант А.А. Принципи пенсійного забезпечення : монографія / А.А. Ширант. – К. : «ДІА», 2012. – 192 с.